MAANDBLAD VAN DE DOCUMENTATIEGROEP '40-'45

TERUGBLIK 40-45

60E JAARGANG NR. 10 (631) • NOVEMBER 2022

Haagse Brandweer Bezuidenhout 1945

Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap

De laatste reis van het m.s. 'Jagersfontein'

Haagse Brandweer Bezuidenhout 1945

Peter Snellen

Er is al veel, heel veel, geschreven over het 'vergissingsbombardement' op het Bezuidenhout in Den Haag op 3 maart 1945. In het zicht van de bevrijding werd daar een hele woonwijk weggevaagd en kwamen honderden mensen om het leven.
Het artikel 'Een zomerkind vertelt over het Bezuidenhout' in Terugblik 625 geeft heel goed aan, wat voor een verschrikkingen men daar heeft moeten doorstaan. Op bladzijde 6 staat dan in een kader een verduidelijking, waarin onder meer gesproken wordt over het werk van de brandweer en de problemen waar men mee te kampen had. Hoewel daar geen woord fout in wordt geschreven, gaf het mij in ieder geval een impuls om hierop te reageren. Zoals meestal liggen de zaken toch ietwat gecompliceerder, dan ze in enkele regels samen te vatten zijn.

Materieel

Inderdaad was het materieel van de Haagse brandweer op het moment van deze luchtaanval niet optimaal te noemen. Dat lag aan allerlei zaken, die allemaal samenhingen met de oorlogsomstandigheden.
Er was in de eerste plaats geen gelegenheid geweest om in de laatste jaren nog nieuwe voertuigen aan te schaffen. Het materieel dat er nog was, was al weer enkele (tropen)jaren oud. Daarvoor waren geen onderdelen te koop en ook het normale onderhoud had nauwelijks nog plaatsgevonden, door mens- en materiaaltekorten. Vooral de banden van de brandweerwagens hadden flink te lijden gehad, want het rijden over kapot gebombardeerde straten en over puin en glas is niet bevorderlijk voor de levensduur van de banden. Hierboven wordt heel expliciet gesproken over het materieel dat er nog was.
Enkele jaren voor deze calamiteit waren er door de Duitsers tien motorspuiten gevorderd, die ze gebruikten om palen op het strand in te spuiten. Scheveningen maakte immers deel uit van de Atlantikwall. Toen de geallieerden oprukten en zelfs bijna de helft van ons land bezetten, gingen de Duitsers in 1944 over tot het plunderen van het nog door Duitsland bezette deel. In Den Haag roofden zij vier van de nieuwste Ford autospuiten bij de brandweer weg, maar ook een gereedschappen-/materialenwagen, twaalf trekkers van de hulpbrandweer, een motorrijwiel met en twee motorrijwielen zonder zijspan en de auto van de commandant.
Uit angst nog meer kwijt te raken heeft de brandweer van het resterend materieel een groot gedeelte laten onderduiken bij particulieren. Dat betrof drie gesloten autospuiten en twaalf motorspuiten. Opmerkelijk is dat die wel gewerkt hebben na het bombardement op het Bezuidenhout, maar eerst nadat ze tevoorschijn waren gehaald en nadat ze gereedgemaakt waren voor inzet.
Een ander niet te onderschatten probleem was de bluswaterverzorging.
De Duitse dievenbende had niet alleen de voertuigen meegenomen naar hun vaderland, maar ook brandslangen en heel veel andere zaken die op brandweerwagens aanwezig

Brandweer Den Haag kort voor de oorlog. Foto brandweer Den Haag.

behoren te zijn. En daar was dus een chronisch tekort aan. Niet alleen waren er veel te weinig slangen voor de wateraanvoer en de blusaanval voorhanden, maar wat er nog over was mocht helaas niet zelden het predicaat 'zo lek als een mandje' voeren. Die slangen waren na branden en na eerdere luchtaanvallen al vaak gebruikt en daarbij regelmatig beschadigd geraakt door hetzelfde glas en het puin waar de autobanden in versneld tempo door afgeschreven moesten worden.

Benzine, olie en smeermiddelen

De laatste jaren van de oorlog was er een ware energiecrisis ontstaan. Er was dus onvoldoende brandstof voor de brandweer. Vanaf 1943 was er nog maar 3000 liter motorbrandstof beschikbaar. Men verkreeg extra brandstof door bij de Duinwaterleiding brandstof te verduisteren.
Vanwege benzineschaarste was men er inmiddels al toe overgegaan om op alle voertuigen een installatie te monteren om de motoren bij brand te laten draaien op stadsgas en zo de pompen aan het werk te kunnen houden. Daartoe was elke wagen uitgerust met een zogenaamd gasopzetstuk en een gasslang.

Personeel

Ook in personeelsopzicht stonden de zaken bij de Haagse brandweer er niet bepaald rooskleurig bij. In maart 1945 was de organieke sterkte nog maar ongeveer 1/3 van wat er nodig zou zijn. Kazernes (in Den Haag 'wachten' genoemd) moesten noodgedwongen worden gesloten. Door razzia's waren veel jonge brandweermannen in Duitsland terechtgekomen, om daar dwangarbeid te verrichten. Wat overbleef waren vooral mannen van 40 jaar en ouder, die deden wat ze konden maar wier aantal gewoon te gering was. En dat was dan ook nog eens meest kaderpersoneel dat al een tijdje niet meer op de eerste uitruk zat. De meeste brandweerlieden waren ondervoed vanwege de hongerwinter en er waren heel veel zieken, ook door ondervoeding en door gebrek aan hygiëne.

Inzet

Hoewel de brandweer in de voorbereidingsfase al met tal van problemen te kampen had, slaagde zij er toch in om een uitrukdienst paraat te houden.

Direct nadat de eerste bommen vielen rukte men dan ook uit.

Om 9.32 uur reed de eerste autospuit naar het Bezuidenhout vanaf de wacht aan de Rijswijkscheweg. De eerste wagen die naar het Voorhout gestuurd werd, rukte uit om 9.43 uur. Vaak wordt vergeten dat behalve het Bezuidenhout ook het Voorhout de nodige treffers te verwerken kreeg. Direct na de eerste nadere berichten, waaruit wel bleek hoe ernstig de situatie was, weet men dan nog in te zetten: zeven autospuiten, twee autoladders, twee motorspuiten, één slangenwagen, één reparatie-/verzorgingswagen en van de hulpbrandweer (voorheen heette die Luchtbeschermingsbrandweer): zeven motorspuiten.
Naar het Voorhout rukken uit: één autospuit van de Laan Copes, twee motorspuiten van de wacht Gaslaan, de autospuiten van de Archimedesstraat, de Duinstraat en de tweede autospuit van de Prinsestraat, de motorspuiten van de Elboogstraat en de Gaslaan en de tweede autospuit van de Rijswijkseweg. Naar Bezuidenhout worden twee motorspuiten van Elboogstraat en één van de Boylestraat gestuurd.
Het is al spoedig overduidelijk, dat Den Haag met zijn uit-

Hulpbrandweer. Foto brandweer Den Haag.

geklede korps dit absoluut niet alleen zal aankunnen. Het is de vraag of men zo'n calamiteit wel alleen had kunnen bestrijden als alles op nominale sterkte zou zijn geweest. Daarom worden assistentieverzoeken gestuurd. Dat was in die tijd niet zo eenvoudig als nu, waarbij vanaf een centrale iedereen die nodig is wordt gealarmeerd. Toen moest dat nog via de telefoon, uitsluitend via burgemeesters en vervolgens moesten de manschappen worden opgeroepen met behulp van kerkklokken (voor zover die er nog waren) of luchtalarmsirenes.

Een bijkomend probleem was, dat met ingang van Dolle Dinsdag en de dagen daarna, ook de gesloten verbanden die in Nederland onder de term 'Rijksbrandweer' waren geformeerd, naar het oosten waren teruggetrokken en inmiddels al niet meer bestonden. Dit was bij uitstek een gelegenheid geweest om te laten zien wat zo'n mobiele colonne had kunnen doen. Niettemin komen heel wat gemeentelijke brandweerkorpsen Den Haag te hulp. Dat kon natuurlijk alleen vanuit de bezette gebieden.

Bijstand voor Voorhout en omgeving wordt verleend door de korpsen van Rijswijk, Voorburg en Wateringen. Bijstand voor Bezuidenhoutkwartier wordt verleend door de brandweerkorpsen van Delft, Voorburg, Leiden, Vlaardingen, Oegstgeest, Rotterdam, Wassenaar, Haarlem, Gouda, Boskoop, Reeuwijk, Waddinxveen, Utrecht, Hilversum, Voorschoten, Zaandam en Wormerveer. In totaal worden er op die manier toch nog ingezet: 25 autospuiten, 18 motorspuiten, drie autoladders, twee gereedschappen-/materialenwagens en één of twee slangenwagens. Die leggen tezamen af met in totaal 104 stralen.

Dat is toch een topprestatie te noemen. De omstandigheden waren namelijk zeer precair. Alleen al om in de stad te komen moest men een zekere doodsverachting hebben. Van Duitse zijde werd met luchtafweer op de geallieerde vliegtuigen geschoten. En omdat alles wat omhoog gaat ook weer een keertje naar beneden komt, regende het soms granaatscherven. Ook gingen de lanceringen van de V2 (waar het allemaal om begonnen was) gewoon door; inclusief een mislukte lancering. En of dat nog niet voldoende was lagen troepenbewegingen – dus ook brandweerwagens – onder (geallieerd) vuur. Dat gebeurde bij o.a. Leiden, Gouda en Utrecht.

Ook de bijstand verlenende brandweerlieden hadden het al moeilijk genoeg. Ook die hadden te weinig voedsel en mensen, ook die hadden te lijden van oorlogshandelingen en ook die hadden een chronisch tekort aan brandstof en aan materieel, want gestolen werd er overal, niet alleen in Den Haag.

Bezuidenhout

Inmiddels stond de hele wijk Bezuidenhout in brand. Een totale oppervlakte van twee vierkante kilometer. Er stond een krachtige noordelijke wind, die ervoor zorgde dat de branden zich snel konden uitbreiden. Want door de bommen en de bijbehorende drukgolven waren bijna alle ruiten gesprongen en waren de pannen van veel daken afgeblazen. Als er dan eenmaal ergens brand uitbreekt en er een stevige wind staat, is uitbreiding bijna niet te voorkomen. Die krachtige noordelijke wind draaide in de loop van de dag via noordwest naar west, zodat de vlammen werkelijk bijna alle kanten op konden. Daardoor moesten de voertuigen enkele malen verplaatst worden, om te voorkomen dat die ook een prooi van de vlammen zouden worden. Dat verplaatsen van voertuigen en het rijden naar de diverse adressen werd bovendien

No 14. Ook de Duitsers zagen er het nut wel van in. Foto Geesink.

bemoeilijkt doordat bewoners en buren probeerden te redden wat er mogelijk was en de inboedels van getroffen huizen naar buiten sleepten en op de straat plaatsten.

Eén van de kenmerken van een bombardement met zware explosieven is dat de waterleidingen het begeven. Dat was een groot probleem bij alle bombardementen en inmiddels had dat in Duitsland in de loop van de oorlog al geleid tot het bouwen van meer tankautospuiten, die in ieder geval eigen water konden meenemen naar de brand. In Den Haag (trouwens, in praktisch heel ons land) waren die er nauwelijks. En dus moest er afgelegd worden op open water of desnoods op de riolering. De zuigbuizen, waarmee het water naar de pompen van de autospuiten werd gevoerd, werden onder meer gelegd in het water van de Hofvijver, het Smidswater, de Prinsessegracht, de Bosvijver, de Schenk en de sloot langs het Haagse Bos, om de branden in die twee stadswijken te kunnen aanvallen. In het bovenstaande zagen we al, dat brandslangen een zeer schaars bezit waren geworden. Niettemin moesten er aanvoerslangleidingen worden aangelegd van soms meer dan 600 meter om zo de branden te kunnen bestrijden. Omdat autospuiten langs het open water moesten worden opgesteld voor de bluswatervoorziening, waren er dan tot overmaat van ramp ook nog brandweerwagens, die wegzakten in de zachte bermen.
Een geluksfactor was er echter ook. Op één of andere manier (waarschijnlijk door de atmosferische omstandigheden) is het niet gekomen tot een vuurstorm. Dat verschijnsel kan zich voordoen, wanneer veel objecten op korte afstand van elkaar branden en die branden zich echt tot één gigantische brand samenvoegen. Juist vuurstormen zijn er de oorzaak van geweest, dat in Duitsland bijvoorbeeld grote delen van Hamburg en Dresden in een relatief korte periode zover opbrandden, dat er bijna niets meer overbleef.
Op 4 maart om 3.00 uur 's morgens moet men in het Bezuidenhout stoppen omdat de benzine opraakte. Toen woedden daar om 11.00 uur nog altijd vijf grote branden en acht 'branden van geringere omvang'. Zelfs op 5 maart om 2.15 uur zijn daar nog altijd vier uitslaande branden. In het gebied Voorhout / Prinsessegracht zijn al op 3 maart om ca 22.00 uur alle branden onder controle. Maar onder controle (brand meester) betekent niet dat die branden uit zijn, alleen maar dat ze zich niet verder zullen uitbreiden. De aanwezigheid van brandweermaterieel en – mensen bleef dus noodzakelijk. En ook dat was een probleem, want door het geringe aantal brandweermensen was aflossing niet mogelijk. Men probeerde de op het brandterrein aanwezig mensen te voorzien van een maaltijd, die hoofdzakelijk bestond uit gekookte bloembollen, maar ook dat zorgde er weer voor dat nog meer hulpverleners te maken kregen met maag- en darmstoornissen. De ondersteunende eenheden moesten hun eigen voedsel meebrengen. Maar ook om één andere reden moesten die voortijdig stoppen; ze moesten namelijk nog naar huis rijden, voor sommige een behoorlijke afstand. Dat was niet zonder risico.

Verliezen

Al op de heenweg naar Den Haag was een autospuit van de brandweer van Haarlem door drie Engelse jachtvliegtuigen beschoten, waarbij de wachtmeesters Ipenburg, Van Dalen en De Lugt door de kogelregen gewond raakten. Dat waren echter niet de enige slachtoffers onder de brandweerlieden die dag.
Veel erger was dat door een mislukte lancering van een V2 tijdens de brandbestrijding om het leven kwamen de onderbrandmeester S. Sol en de hulpbrandwachten W. Boogers, P. Briedé, J.F. Ouwerkerk, E.H. Hoogeveen, G.S.H. Plu, W.G. Koudenhoven, G.P. Spaargaren, W.B. Lalleman en A. Vrolijk.
Ook het materieel kwam er niet ongeschonden vanaf. Drie motorspuiten gingen geheel verloren, het pomphuis van een autospuit werd doorboord door een scherf, de helft van de slangenvoorraad ging verloren en veel voertuigen raakten defect doordat de smeerolie lange tijd niet ververst had kunnen worden.

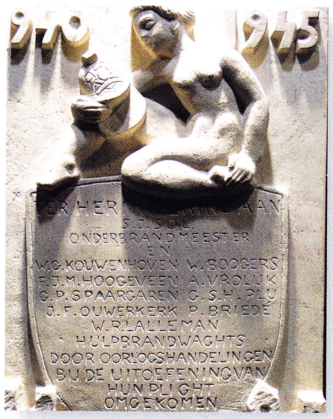

Tenslotte

De tragiek van dit bombardement is dat het door geallieerde vliegers, onze bondgenoten, werd uitgevoerd en door een fout die voorkomen of gecorrigeerd had kunnen worden een woonwijk trof en zo veel slachtoffers tot gevolg had. De hulpverlening kende veel tegenvallers en ook de uitgangspositie van de brandweer was allerminst goed. Niettemin is men erin geslaagd door veel en hard te werken en door een samenwerking met de korpsen van soms ver weg gelegen gemeenten, het onheil voor veel mensen nog enigszins te beperken. Alleen al voor het feit dat men, met zo weinig hulpmiddelen en zo weinig mensen die in een slechte conditie verkeerden, zoveel heeft kunnen betekenen, behoort men de brandweer van Den Haag toch die eer te betuigen die ze verdient.

Bronvermelding

- G. Broeshart: *Die brand moet uit!*
- H.L.M. van Heijnsbergen: *Brand!!*
- C. Kakes/v. Heijnsbergen: *Den Haag staat in brand* (verslag)
- G. Koppers: *Fatale beschieting brandweervoertuig bij Oegstgeest blijkt een gerucht* (in *Één-Één-Twee*)
- A. Korthals – Altes: *Luchtgevaar*
- T. Tinschert: *Drie maart 1945* (in: *Terugblik ?*)
- G.J. Zwanenburg: *En nooit was het stil* (deel 2)
- Deskundige hulp van onder meer: Gerard Koppers, Jeroen van de Ven, Studiegroep '40-'45, Leden Netwerk Geschiedenis Brandweer Nederland, Werkgroep Brandweer-Historie en SHB Den Haag
- Brandverslag commandant brandweer Den Haag (NBDC)
- Nationaal Archief
- Diverse internetbestanden, waaronder: http://www.v2platform.nl/inslagen.html https://anemaa.home.xs4all.nl/ges/onderwerpen/bombardement_bezuidenhout_inleiding.htm